

Kammarrätten i Stockholm
< kammarrattenistockholm@dom.se >

15 april 2021

Mål nr 2622-21

YTTRANDE

Yrkanden

██████████, som företrädare för S:t Filippus församling, framställer samma yrkanden och åberopar samma omständigheter i sak som i målet i förvaltningsrätten. Det hänvisas till innehållet i handlingarna i såväl ansökningsmålet som återförvisningsmålet.

Detta innebär alltså att klaganden – såsom i samband med tidigare överklagande till Kammarrätten - inte yrkar bifall till annat än vad som framgick av den ursprungliga ansökan.

I sak

Förvaltningsrätten har gjort en riktig bedömning i fråga om det finns ett befogat intresse hos klaganden att få saken prövad. Prövointresset kommer också, oavsett hur lagstiftningen i framtiden kommer se ut, att fortsatt vara starkt.

Domen är dock felaktig och ansökan ska bifallas av de skäl som argumenterats för hos förvaltningsrätten i ansöknings och återförvisningsmålet. Därför finns här behov av vissa påpekanden.

Domstolens felaktiga proportionalitetsbedömning

Under rubriken *Utgör begränsningen en kränkning av rättigheter enligt regeringsformen?* har förvaltningsrätten konstaterat att förbudsförordningen har inskränkt [REDACTED] rätt att utöva sin religion genom mötesfriheten. I denna del har förvaltningsrätten huvudsakligen gjort en felaktig proportionalitetsbedömning.

Även om regeringens företag att förhindra människor att träffas utomhus med behörigt avstånd visserligen i något slags teoretisk mening uppfyller ändamålet att minska smittspridning, är det i detta fall varken nödvändigt eller proportionerligt.

Härvid har klaganden bl.a. hänvisat till de annorlunda reglerna för restauranger och butiker. Poängen med att hänvisa till dessa regler har inte främst varit att påvisa att regeringens aktioner är diskriminerande — även om de förvisso är det — utan att regeringen funnit de mindre rigida åtgärderna inom handel- och restaurangnäring tillfyllest. Det är omöjligt att förstå att en gudstjänst utomhus skulle behöva åläggas hårdare restriktioner än regler för samvaro kring bord på en restaurang, om restaurangreglerna är tillfyllest för att begränsa smittspridning.

Det är anmärkningsvärt att förvaltningsrätten noterat att regeringen självt uttryckt detta i propositionen till lagen (2021:4) om särskilda begränsningar för att förhindra spridning av sjukdomen covid-19 (covid-lagen), men inte dragit de följdriktiga slutsatserna av detta.

I fråga om begränsningarnas nödvändighet har förvaltningsrätten funnit dem nödvändiga med hänvisning till dess omedelbara effekt på smittspridning; särskilt för dess normdirigerande syfte i samhället för övrigt. Det måste ifrågasättas att sådana hänsyn kan ha någon rättslig betydelse i den kontext det nu är fråga om: reglering av allmänna sammankomster för gudstjänst.

För det första har regeringen betydligt mer kraftfulla kanaler för att skapa generella levnadsnormer i samhället än att använda ordningslagen, såsom genom offentlig opinionsbildning eller vissa instruktioner till myndigheter.

Vidare är syftet med ordningslagen just att upprätthålla ordning och säkerhet *vid utövandet* av vissa grundlagsfästa rättigheter. I allvarliga situationer kan det finnas behov att inskränka verksamhet som regleras av ordningslagen. Men att använda ordningslagen för att dirigera människors levnadssätt i samhället för övrigt, är inte lagens syfte. Det är oroväckande att förvaltningsrätten okritiskt anammar regeringens synsätt på den förordning som utfärdas under ordningslagen.

Hänvisningen till andra länders regler bör också förstås i denna kontext: det finns ingenting som talar för att t.ex. Danmark sett mindre allvarligt på coronavirusets samhällspåverkan än Sverige.

Klaganden vill också fästa kammarrättens uppmärksamhet på att det tidigare kammarrättsavgörande som förvaltningsrätten tagit intryck av för att i detta mål motivera närmast totala fri- och rättighetsinskränkningar, avgjordes tidigare under pandemin. Då var både den vetenskapliga och allmänliga kunskapen om pandemin lägre, och därför visste både sociala sammanslutningar och myndigheter mindre om hur smittan kunde hindras.

Eftersom de långtgående restriktionerna inte var nödvändiga, var de inte heller proportionerliga.

”det alltjämt finns möjligheter”

Vidare vill klaganden påpeka följande avseende förvaltningsrättens utgångspunkt att *”det alltjämt finns möjligheter att hålla begränsade sammankomster och att använda digitala lösningar”*.

Som Justitieombudsmannen Lennerbrant konstaterat, innebär åttapersonersgränsen i praktiken närmast en *total* inskränkning av mötesfriheten.

Vad gäller möjligheten att använda digitala lösningar har även S:t Filippus använt sådana i vissa sammanhang. Men i den religiösa tradition som Filippus står i, den konfessionellt evangelisk-lutherska, innebär detta inte egentligen en sådan offentlig gudstjänst vilken utgör centrum i denna trosinriktning. Omständigheten åberopades i förvaltningsrätten. I vissa religiösa traditioner kanske digitala möten kan utgöra ett fullgott substitut, men så inte i den konfessionellt evangelisk-lutherska. I denna uppfattning står S:t Filippus församling i en bred mittfåra av världens kristenhet och uppfattningen representerar inte någon kristen särdoxm.

Domstolen har alltså av utan saklig grund definierat församlingens religiösa tradition innehållsmässigt. Genom att definiera digitala samlingar som fullgoda gudstjänster enligt församlingens trosuppfattning, har domstolen kunnat finna att församlingen även fortsättningsvis kan fira gudstjänst i enlighet med sin religiösa övertygelse.

Hade förvaltningsrätten inte endast noterat, utan även låtit sig vägledas av regeringens överväganden i propositionen till covid-lagen, som har stor betydelse för att förstå regeringens motivering även av förbudsförordningen, hade proportionalitetsbedömningen här utfallit till församlingens fördel.

Vad som slutligen saknades, och alltså saknas, är att regeringen inte i något sammanhang närmare analyserat religiösa samfunds förutsättningar för att fortsätta bedriva sin verksamhet. Hur regeringen motiverar sina inskränkningar av de religiösa verksamheterna specifikt, vet nog ingen.

Domstolen och Europakonventionen

Förvaltningsrätten iakttar riktigt under rubriken *Utgör begränsningen en kränkning av rättigheter enligt Europakonventionen?* att religionsfriheten enligt Europakonventionen är bredare definierad än i regeringsformen.

Enligt Europakonventionen skyddas rätten att fira gudstjänst särskilt. Enligt Europadomstolens praxis innebär det att inskränkningarna också måste motiveras särskilt. Som konstaterats ovan har regeringen ingenstans motiverat inskränkningarna av religiös verksamhet särskilt. Som exempel på verksamhet som inte skyddas särskilt av Europakonventionen kan nämnas fotbollsmatcher (för vars verksamhet dock regeringen i förordningen, i diskriminerande ordning, möjliggjorde för 300 personer att samlas).

Resonemanget under rubriken är likartat som i föregående delar av domen och innehåller således motsvarande brister. I detta avsnitt är dock domen i vissa delar så dunkel och mörk att det är svårt att veta hur förvaltningsrätten har resonerat.

Dels antar förvaltningsrätten som en utgångspunkt att det vid bedömningen av religionsfrihetens skydd och avvägning mot andra intressen finns, med hänsyn till skillnaderna mellan olika länder vad gäller religionens roll och betydelse, ett särskilt utrymme för staterna att göra egna bedömningar. Dels utgår förvaltningsrätten från att det finns "ett särskilt utrymme" för regeringen att avväga mellan religionens vikt och andra intressen så länge det inte sker någon diskriminering av religionen.

Detta kan uppfattas på det sättet att domstolen menar att religiösa får ni finna sig i att regeringen närmast totalt kan inskränka religionsfriheten i de delar som minoriteten värdesätter mest även om arrangemanget hålls under sådana förhållanden att de hade varit tillåtna och betraktats som smittsäkra om det gällt restaurangverksamhet. Förhoppningsvis är det inte vad domstolen menar, men resonemangen är inte klara.

Domstolens konstaterandena är dessutom helt felaktiga, såväl i sak som rättsligt. I sak är de felaktiga eftersom förbudsförordningen de facto diskriminerade religiösa grupper. Den diskriminerade visserligen *inte endast* religiösa grupper, utan även kulturarrangerande grupper och föreningar för politisk åsiktsbildning, men den diskriminerade *även* religiösa grupper som bedöms efter en annan standard än besökare till restauranger och butiker.

Dessutom är utgångspunkterna felaktiga rent rättsligt. I Poltoratskiy och Kuznetsov mot Ukraina godtogs klagandenas uppgift, att det som en del av klagandenas religionsutövning ingick att ta emot besök av en präst för att motta de kristna sakramenten.

I målet Vergos mot Grekland fästes avgörande avseende vid att myndigheternas begränsningar av möjligheterna att uppföra en gudstjänstlokal inte var godtyckliga, utan baserade på allmänna och rationella intressen som gällde lika för samtliga medborgare.

Att särbehandling skett på grund av religiös tillhörighet har en stor betydelse, och detta har också förvaltningsrätten betonat med hänvisning till Manoussakis m.fl. mot Grekland. Vad saken då gäller är dock inte främst att *förekomsten* av diskriminering gör åtgärden olaglig, utan att diskriminering är en tydlig *indikation* på att åtgärden inte är proportionerlig. Diskriminering är alltså inte ett rekvisit, utan ett tolkningsdata. Förvaltningsrätten hade med andra ord utan tvekan kunnat betrakta åtgärden som icke proportionerlig utan inslag av diskriminering. Just i Manoussakis m.fl. mot Grekland uttalades att det centrala är om åtgärderna är *proportionerliga i förhållande till ett legitimt syfte*.

Som konstaterats ovan var åtgärderna enligt förbudsförordningen inte proportionerliga i förhållande till ett visserligen legitimt syfte.

Prövningstillstånd

Mot bakgrund av det ovan anförda står klart att ändringsdispens föreligger, samt att granskningsdispens även föreligger i vissa delar av domen. Varför prejudikatdispens föreligger behöver inte argumenteras för särskilt.

Landskrona som ovan

Andreas Stenkar Karlgren